ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

Στὸν κώδικα 918 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας (Mss. Ital. Cl. VII, ἀριθ. 918/8392) F° 90r κ. ἑξ., ὕστερα ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν 100 πόλεων τῆς Κρήτης, ποὺ δημοσίευσα στὸν προηγούμενο τόμο (ΙΑ΄ σ. 277 κ. ἑξ.) τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἀναφέρονται διάφορες στατιστικὲς πληροφορίες, σχετικὲς μὲ τὴ διοικητικὴ διαίρεση τῆς Κρήτης τὸ 16. αἰώνα, μὲ τὰ φρούρια, τὰ χωριὰ καὶ τὸν πληθυσμό της.

Δὲν ἀναφέρεται στὸ χειρόγραφο πότε σταχυολογήθηκαν οἱ εἰδήσεις αὐτές. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ f 92r ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἀπογραφὴ ἔγινε, ἅμα ἔπαψε ἡ ἐπιδημία τῆς πανούκλας τοῦ 1592, ἡ ὁποία, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Πασκουαλίγκο (βλ. Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας τόμ. III, Ἡράκλειο 1953, σ. 64 κ. ἑξ.) βάστηξε μέχρι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1593, συμπεραίνω πὼς ἡ ἀπογραφὴ ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ ἔγινε τὸ 1593 ἢ τὸ 1594.

Οἱ εἰδήσεις αὐτὲς ἔχουνε ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Κρήτη τοῦ τέλους τοῦ 16. αἰώνα, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ διοικητικὴ διαίρεση τοῦ νησιοῦ καὶ τὸν πληθυσμό του καὶ γι αὐτὸ ἀξίζει νὰ δημοσιευτοῦν. Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς διοικητικῆς διαίρεσης τῆς Κρήτης κατὰ τὴ Βενετοκρατία, ἡ ὁποία διατηρήθηκε, σχεδὸν ἡ ἴδια, μέχρι σήμερα, ἐπιφυλάσσομαι νὰ πραγματευθῶ στὴν ἔκδοση τοῦ Καστροφύλακα. Ἐδῶ περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω ὅτι:

Οἱ Βενετοὶ μόλις ἔγιναν κυρίαρχοι τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν ὀνόμαζαν Regno (Βασίλειο) ἐφαρμόσανε σ' αὐτὴ τὸ διοικητικὸ σύστημα τῆς Μητρόπολής τους. Διαίρεσαν τὸ νησὶ σὲ ἕξι sestieri (διαμερίσματα), ὅπως διαιρούντανε καὶ ἡ Βενετία, καὶ ἔδωσαν σ' αὐτὰ τὶς ἴδιες ὀνομασίες τῶν sestieri (συνοικιῶν) τῆς Βενετίας.

1) Τὸ sestiere Canaregio· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες (ποὺ ἔγιναν ἔπειτα Καστελανίες): Σητεία, Γεράπετρα, Λασίθι, Μεραμπέλο.

2) Τὸ sestiere San Marco· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες: Μπελβεντέρε, Πεδιάδα, Πεζοκούναβα (περιοχὴ Πεζῶν - Κουνάβων).

3) Τὸ sestiere San Croce· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες: Μονοφάτσι, Καινούργιο, Πυργιώτισσα.

4) Τὸ sestiere Castello· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες: Ἀπάνω Σύβριτος (Ἀμάρι), Μυλοπόταμο καὶ Ἄριο (ἢ Ἄγριο).

5) Τὸ sestiere San Paolo· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες: Κάτω Σύ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

βριτος (Ἅγιος Βασίλειος), Καλαμώνας (ἐπαρχ. Ρέθυμνου) καὶ Ψυχρὸ (Ἀποκόρωνας).

6) Τὸ sestiere Dorsoduro· περιλάμβανε τὶς τοῦρμες: Κουφὸς (ἀνατολ. τμῆμα ἐπαρχίας Κυδωνίας), Κίσαμος καὶ Ἀρνὰ (Σέλινο).

Ἡ διοικητικὴ αὐτὴ διαίρεση βάσταξε ὡς τὸ 14. αἰώνα, ὁπότε ἡ νῆσος διαιρέθηκε σὲ 4 territori (διοικητικὲς περιφέρειες), ποὺ ἀντιστοιχοῦν:

I. Στὴ διοίκηση τῆς Σητείας, μὲ ἕδρα τὴν πόλη τῆς Σητείας, στὴν ὁποία περιλαμβανότανε ὁλόκληρη ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Σητείας μὲ τὰ 53 (κατὰ τὸν Καστροφύλακα) χωριά της καὶ ἡ Καστελανία τῆς Γερά πετρας μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι τῆς Γεράπετρας καὶ τὰ 18 χωριά της.

II. Στὴ διοίκηση τοῦ Χάντακα μὲ ἕδρα τὴν πόλη τοῦ Χάντακα, ποὺ ἤτανε καὶ πρωτεύουσα ὅλης τῆς Κρήτης. Ἡ διοίκηση τοῦ Χάντακα εἶχε 8 καστελανίες:

1) Τὴν Καστελανία τοῦ Μαλεβιζίου μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Μαλεβιζίου, ποὺ ἤτανε κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Κεραμούτσι. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας περίπου καὶ ἀριθμοῦσε 34 χωριά, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ Καστροφύλακα (1583).

2) Τὴν Καστελανία Καινούργιου (Νuονο), μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Καινούργιου, ποὺ τὰ ἐρείπιά του σώζονται πάνω καὶ δυτικὰ ἀπὸ τὸ σημερινὸ χωριὸ Καστέλι Καινούργιου. Εἶχε 58 χωριὰ καὶ καταλάμβανε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας.

3) Τὴν Καστελανία Μπελβεντέρε μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Μπελβεντέρε, ποὺ ἤτανε πάνω στὸ λόφο «Κάστελος», κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καστελιανὰ Μονοφατσίου. Περιλάμβανε ὁλόκληρη τὴν σημερινὴ ἐπαρχία Βιάννου καὶ μέρος τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου. Εἶχε 70 χωριά, σύμφωνα μὲ τὸν Καστροφύλακα.

4) Τὴν Καστελανία Μεραμπέλου μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Μεραμπέλου, ποὺ ἤτανε πάνω στὸ λόφο τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τῆς σημερινῆς πρωτεύουσας τοῦ Λασιθίου. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας καὶ ἀριθμοῦσε 20 χωριά.

5) Τὴν Καστελανία Πεδιάδας μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Πεδιάδας. Εἶχε 98 χωριὰ καὶ τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας.

6) Τὴν Καστελανία Τεμένους μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Τεμένους, πάνω ἀπὸ τὸ σημερινὸ Κανλὶ Καστέλι. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας καὶ 52 χωριά.

7) Τὴν Καστελανία Bonifacio μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Μονοφατσίου ποὺ ἤτανε στὸ σημερινὸ χωριὸ Τσιφοὺτ Καστέλι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας. Ἡ ἔκτασή της ἤτανε ἡ ἴδια μὲ τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα τμῆμα πρὸς τὰ ἀνατολικά, ποὺ ἀνῆκε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

στὴν καστελανία Μπελβεντέρε, ὅπως εἶπα παραπάνω· εἶχε 111 χωριά.

8) Τὴν Καστελανία τῆς Πυργιώτισσας (Priotissa) μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Πυργιώτισσας, ποὺ ἤτανε στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Γέρο Ποταμοῦ, κοντὰ στὸ Τιμπάκι. Καταλάμβανε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας καὶ εἶχε 22 χωριά.

Στὴ Διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ Χάντακα ἀνῆκε καὶ τὸ ὀροπέδιο τοῦ Λασιθιοῦ, δηλαδὴ ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Λασιθίου. Δὲν ἀποτελοῦσε ὅμως καστελανία, τουλάχιστο στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας, ἀλλὰ ἐξαρτιώντανε ἀπευθείας ἀπὸ τὴν κεντρικὴ διοίκηση τοῦ Χάντακα, ἀφοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφή του, ἀνῆκε κατὰ κυριότητα στὸ Δημόσιο.

III. Στὴ διοίκηση τοῦ Ρέθυμνου μὲ ἕδρα τὴν πόλη τοῦ Ρέθυμνου. Εἶχε 3 καστελανίες:

1) Τὴν Καστελανία Μυλοπόταμου μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Μυλοπόταμου, ποὺ ἤτανε στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Πανόρμου. Εἶχε τὴν ἴδια ἔκταση μὲ τὴ σημερινὴ ὁμώνυμη ἐπαρχία καὶ 72 χωριά, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Φραγκ. Μπασιλικάτα.

2) Τὴν Καστελανία Ἀμαρίου (τὴ βυζαντινὴ Ἀπάνω Σύβριτο) μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Ἀμαρίου, ποὺ ἤτανε στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Θρόνος τῆς ἴδιας ἐπαρχίας. Εἶχε 58 χωριὰ κατὰ τὸν Μπασιλικάτα καὶ καταλάμβανε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας. Καὶ

3) τὴν Καστελανία τοῦ Ἁγ. Βασιλείου (Κάτω Σύβριτος) μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Ἁγ. Βασιλείου, ποὺ ἤτανε ὅπου τὸ σημερινὸ ὁμώνυμο χωριό. Ἡ Καστελανία Ἁγ. Βασιλείου εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας καὶ 65 χωριὰ κατὰ τὸν Μπασιλικάτα.

IV. Στὴ διοίκηση τῶν Χανιῶν μὲ ἕδρα τὰ Χανιά. Εἶχε 4 Καστελανίες:

1) Τὴν Καστελανία τοῦ Ἀποκορώνου μὲ ἕδρα τὸ χωριὸ Καστέλι Ἀποκορώνου, ποὺ ἤτανε κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καλύβες τῆς ἴδιας ἐπαρχίας. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ 50 χωριὰ κατὰ τὸν Μπασιλικάτα.

2) Τὴν Καστελανία Κισάμου μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Κισάμου, ποὺ διατηρεῖ τὸ βενετσάνικο ὄνομα Καστέλι. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας καὶ 118 χωριὰ κατὰ τὸν Μπασιλικάτα.

3) Τὴν Καστελανία Σελίνου μὲ ἕδρα τὸ Καστέλι Σελίνου, ποὺ ἤτανε στὴ σημερινὴ Παλιόχωρα Σελίνου. Εἶχε τὴν ἔκταση τῆς σημερινῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας καὶ 59 χωριὰ κατὰ τὸν Μπασιλικάτα.

4) Στὴ διοίκηση τῶν Χανίων ὑπαγότανε καὶ ἡ περιφέρεια τῶν Σφακίων, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀποτελοῦσε Καστελανία. Εἶχε ἰδιότυπη διοίκηση. Διοικούντανε ἀπὸ Προβλεπτή, εὐγενῆ, βενετσάνο ἀπὸ τὰ Χα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

νιά, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἕδρα του στὸ Καστέλι, ποὺ ἤτανε κοντὰ στὴ Χώρα Σφακίων.

Ἡ περιφέρεια τῆς περιοχῆς τῶν Χανίων, δηλαδὴ ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Κυδωνίας ὑπαγότανε ἀπ' εὐθείας στὴ διοίκηση τῶν Χανίων ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Ρέθυμνου, ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Ρεθύμνης, ὑπαγότανε ἀπ' εὐθείας στὴ διοίκηση τοῦ Ρέθυμνου. Ἡ πρώτη εἶχε 63 χωριὰ στὴ δικαιοδοσία της καὶ ἡ δεύτερη εἶχε 80.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Κρήτης στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας ἤτανε γύρω στὶς 200.000 κατοίκους. Ὁ Ἰάκωβος Φοσκαρίνι στὰ 1579 ἔκανε λεπτομερῆ ἀπογραφή, ὅπως γράφει στὴν ἔκθεσή του (Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη, Mss. Ital. Cl. VII, ἀριθ. 631α/7476, fo 70r) καὶ βρῆκε ὅτι ἡ Κρήτη εἶχε 1070 χωριὰ καὶ 219.000 κατοίκους [1].

Ὕστερα ἀπὸ 4 χρόνια, δηλαδὴ τὸ 1583 ὁ Καστροφύλακας, ποὺ οἱ πληροφορίες του εἶναι θετικὲς καὶ ἀναμφισβήτητες, μᾶς λέει στὸ περίφημο Libro του ὅτι: Ὁ Χάντακας μὲ τὴν περιφέρειά του, δηλαδὴ ὁ σημερινὸς νομὸς Ἡρακλείου, τὸ Μεραμπέλο καὶ τὸ Λασίθι, εἶχε 90179 κατοίκους (Pietro Castrofilaca, Libro de Informattion κλπ., Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη, Mss. Ital. Cl. VI, ἀριθ. 156/6005, K. 105).

Ἡ Σητεία μὲ τὴν περιφέρειά της εἶχε 22.312 κατοίκους (K. 140).

Τὸ Ρέθυμνο μὲ τὴν περιφέρειά του εἶχε 45.646 κατοίκους (K. 177) καὶ

Τὰ Χανιὰ μὲ τὴν περιφέρειά τους εἶχαν 48788 κατοίκους (K. 240).

Δηλαδὴ ἡ Κρήτη τὸ 1583 εἶχε συνολικὰ 206,914 κατοίκους.

Ὁ Ἰω. Μοτσενίγο, μετὰ ἀπὸ 6 χρόνια, δηλαδὴ τὸ 1589, ἀναφέρει, ὅτι ἡ Κρήτη εἶχε 1087 χωριὰ καὶ 208.000 κατοίκους (βλ. Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας τόμ. I σ. 12).

Τέλος τὸ δημοσιευόμενο ἔγγραφο ἀναφέρει πληθυσμὸ τῆς Κρήτης 203.123.

---

[1]) «...*Vi sono Casali 1070, per la descrizione, ch' ho fatto fare più minutamente è stato possibile. ui sono anime 219.000 in tutti li territori fra quali da fattion sono 55545, il resto donne, putti et genti inutili, di q*(ue)*ste in Città sono 9618, et nelli territori il restante; di tutti questi 26693, sono obligati al seru*(iti)*o d*(e)*lla Galera, et 33349 hanno obligo di angaria alle fabriche, et 10691, sono descritti nelle ordinanze...*».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

(Biblioteca di S. Marco di Venezia, Mss. Ital. Cl. VII, ἀριθ. 918/8392)
Fo 90r.

Se bene per la publica fama delli nomi delle quattro Città che f. 90r
hoggi sono nell' Isola di Candia si potrebbe far di meno di farne mentione, tutta uia per render menuto conto d' ogni particolar di quel Regno, hò uoluto notar qui sotto no(n) *solo nomi di esse Città ma anco li nomi delli Castelli che ciascheduna di esse Città hanno sotto di loro, et anco il n*(umer)*o delle Ville di tutto il Regno et quante di esse Ville sono sottoposte per ciascheduno di essi Castelli e p*(ri)*ma* | *la Città di Candia hà sotto di sè Castelli* f. 90v
n(umer)*o 8: e sono li sottoscr*(it)*ti :*[2]

Castel maluesin fra terra per Garbino lontano di Candia miglia. 12. inc(irc)*a*[3].

Castel nuouo fra terra per ostro lontano da Candia c(irc)*a miglia 24*[4].

Ἂν καὶ εἶναι γνωστὰ στὸ κοινὸ τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων πόλεων, ποὺ ὑπάρχουν σήμερα στὸ νησὶ τοῦ Χάντακα, καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ παραλείψει νὰ ἀναφέρει γι' αὐτές, ὅμως, γιὰ νὰ δώσω ἀκριβεῖς πληροφορίες γιὰ κάθε λεπτομέρεια τοῦ Βασιλείου ἐκείνου, ἀποφάσισα νὰ σημειώσω παρακάτω ὄχι μόνο τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων αὐτῶν μὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Καστελίων, ποὺ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἔχει στὴν περιφέρειά της, ὡς καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν χωριῶν ὅλου τοῦ Βασιλείου, καὶ πόσα ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ ὑπάγονται στὸ καθένα Καστέλι.

Καὶ πρῶτα ἡ πόλη τοῦ Χάντακα ἔχει στὴν περιφέρειά της 8 Καστέλια, ποὺ εἶναι τὰ παρακάτω[2] *:*

Καστέλι Μαλεβίζι, μεσόγειο, πρὸς ΝΔ, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα 12 μίλια περίπου[3].

Καστέλι Καινούργιο, μεσόγειο, πρὸς Ν, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα μίλια 24[4].

---

[2]) Σωστὰ ἀναφέρει πὼς ὁ Χάντακας εἶχε 8 καστελανίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως παράλειψε νὰ ἀναφέρει 2: τὴν καστελανία Πυργιώτισσας καὶ τὴν καστελανία Μονοφατσίου (Bonifacio).

[3]) Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. Malvesin ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο πολιορκητικὸ μηχάνημα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων βλ. Ν. Πλάτωνα, Περὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐπαρχίας Μαλεβιζίου, περιοδ «Κρητικὰ Χρονικὰ» ΣΤ', σ. 156.

Τὸ φρούριο τοῦ Μαλεβιζίου ἀνιφέρεται μεταξὺ ἐκείνων ποὺ κατασκεύασε ὁ Pescatore. Οἱ βενετσιάνικοι χάρτες τὸ τοποθετοῦν στὴ θέση Καστέλι κοντὰ στὸ χωριὸ Κεραμούτσι, στὸ κέντρο τῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας.

[4]) Ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα τοῦ 13. αἰῶνα Ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς ἱδρυτές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

Castel beluedere fra terra per sirocco lontan di Candia miglia 20[5].

Castel Mirabello per leuante alla marina di tramontana lontano di Candia miglia....[6].

Castel pediata fra terra per sirocco lontan di Candia miglia 18[7].

Καστέλι Μπελβεντέρε, μεσόγειο, πρὸς ΝΑ, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα μίλια 20[5].

Καστέλι Μιραμπέλο, πρὸς Α, στὴ βορεινὴ παραλία μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα μίλια...[6].

Καστέλι Πεδιάδα, μεσόγειο, πρὸς ΝΑ, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα μίλια 18[7].

του Castel nuovo, ἴσως γιατὶ δὲν ἱδρύθηκε ὅπως τὰ ἄλλα, πάνω σὲ ἐρείπια παλαιοτέρων φρουρίων. Οἱ Κρητικοί, μεταφράζοντας τὴ βενετσάνικη ὀνομασία τὸ λέγανε Καινούργιο καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ λέγεται καὶ σήμερα ὁλόκληρη ἡ ἐπαρχία. Ἀπόκτησε μεγάλη φήμη γιατὶ ἀντιστάθηκε ἀποτελεσματικὰ στοὺς Βενετοὺς καὶ Κρητικοὺς ἐπαναστάτες ποὺ τὸ πολιόρκησαν τὸ 1364, ὅταν ἀνακήρυξαν τὴ Δημοκρατία τοῦ Ἅγ. Τίτου.

Τὸ Καινούργιο Καστέλι εἶναι γνωστὸ σήμερα μὲ τὴν ὀνομασία Ψηλὸ Καστέλι. Ἦταν πάνω στὸ λόφο, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καστέλι, δυτικὰ τοῦ Ἀμπελούζου.

[5]) Τὸ φρούριο Μπελβεντέρε ἤτανε πάνω στὸ λόφο, ποὺ ἦταν κτισμένη ἡ ἀρχαία Πριανσός, κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καστελιανὰ Μονοφατσίου. Οἱ Κρητικοὶ τὸ λέγανε Ριζόκαστρο, δηλαδὴ κάστρο τῆς ρίζας, τοῦ βουνοῦ, καὶ ἡ ἐπαρχία Μπελβεντέρε ὀνομαζότανε ἐπαρχία Ρίζου. Κτίστηκε ἀρχικὰ ἀπὸ τοὺς Γενοβέζους.

[6]) Τὸ φρούριο Μεραμπέλο κτίστηκε ἐπίσης ἀπὸ τοὺς Γενοβέζους στὴ θέση ποὺ ἤτανε ἡ ἀρχαία πόλη Λατὼ πρὸς Καμάρα, δηλαδὴ πάνω στὸ λόφο, ἀνατολικὰ τοῦ σημερινοῦ Ἅγ. Νικολάου Μεραμπέλου. Σὲ βενετσάνικη ἐπιγραφὴ τοῦ 1602 ἀναφέρεται Castello Heraclium. Τὴν ταύτιση αὐτὴ μὲ τὸ Ἡράκλειο εἶχε ὑπόψει ὁ ἐρανιστὴς τοῦ Καταλόγου τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Κρήτης ποὺ δημοσίευσα στὸν προηγούμενο τόμο τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» (βλ. τ. ΙΑ' σ. 288) καὶ ἀναγράφει... *eraklio hoggi detto il Castello Mirabello.* Οἱ Κρητικοὶ τὸ λέγανε Βουλισμένη ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς λιμνης ποὺ εἶναι ἐκεῖ. Οἱ Βενετσάνοι τὸ ὀνομάζανε Mirabello, ὄνομα συνηθισμένο στὴν Ἰταλία, ποὺ ἐπεκράτησε νὰ δηλώνει καὶ σήμερα ὁλόκληρη τὴν ἐπαρχία. Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας ἐγκαταλείφτηκε καὶ παραχώρησε τὴ θέση του στὸ Φρούριο τῆς Σπιναλόγκας. Στὸν κώδικα δὲν διακρίνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μιλίων. Ὁ Μπασιλικάτα ὅμως (Bibl Marciana, M. Ital. Cl VI, ἀριθ. 1683/8376 f 39r) ἀναφέρει ὅτι ἀπέχει 50 μιλισ. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει πὼς τὸ φρούριο λεγότανε καὶ Βουλισμένη, ἀπὸ τὴ λιμνοῦλα ποὺ εἶναι σὲ ἀπόσταση 20 βήματα, ὅτι κατοικεῖτοι ἀπὸ ἱκανότατους ψαράδες, τοὺς πιὸ ἱκανοὺς ἀπὸ ὅλους τοῦ Βασιλείου.

[7]) Τὸ Καστέλι Πεδιάδας εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βενετσάνικα φρούρια ποὺ διατήρησε μέχρι σήμερα ἀκέραιο τὸ βενετσάνικο ὄνομα. Κατὰ τὸν Gerola (Μο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

Castel Temene fra terra per ostro lontano di Candia miglia 12[8].

Rettimo ha sotto di se Castelli 3 : e sono li sottoscritti.

Castello Milopotamo alla marina di tramontana lontano da Rettimo miglia 20: uerso Candia[9].

Castel S. Baseglio fra terra[10].

Castel Amari fra terra[11].

Καστέλι Τέμενος, μεσόγειο, πρὸς Ν, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα μίλια 12[8].

Τὸ Ρέθυμνο ἔχει στὴν περιφέρειά του 3 καστέλια ποὺ εἶναι τὰ παρακάτω:

Καστέλι Μυλοπόταμου, στὴ βορεινὴ παραλία, μακρυὰ ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο μίλια 20 πρὸς τὸ Χάντακα[9].

Καστέλι Ἅγιος Βασίλειος, μεσόγειο[10].

Καστέλι Ἀμάρι, μεσόγειο[11].

---

numenti Veneti nell' Isola di Creta, vol. I, Venezia 1905, σ. 218) ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατὶ ἦτανε κτισμένο σὲ π ε δ ι ά δ α ἐνῶ τὰ ἄλλα ἦτανε πάνω σὲ ὑψώματα. Ὅμως τὸ ὄνομα ὑπῆρχε πρὶν οἱ Βενετοὶ καταλάβουν τὴν Κρήτη. Φυσικὰ τὸ ὄνομα δόθηκε ἀπὸ τὴν Π ε δ ι ά δ α, τὸ Ὀμφάλιον Πεδίον τῶν Ἀρχαίων. Ἀπ' αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα καὶ ὁλόκληρη ἡ καστελανία, παρ' ὅλο ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ πεδινὴ εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Καστελίου. Μέσα στὸ φρούριο αὐτὸ φύλαγαν, στὰ τελευταία χρόνια τῆς Βενετοκρατίας, καὶ τὰ σιτηρά, ποὺ μεταφέρανε ἀπὸ τὸ κοντινὸ Λασίθι.

[8]) Τὸ φρούριο Τέμενος χτίστηκε ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Φωκᾶ τὸ 961, ὅπως εἶναι γνωστό, πάνω στὰ δίδυμα ὑψώματα ποὺ βρίσκονται ἀνατολικὰ τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Κανλὶ Καστέλι, γνωστὸ σήμερα μὲ τὸ βενετσάνικο ὄνομα Ρ ό κ α (Rocca = φρούριο). Θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς Βενετσάνους σπουδαιότατο τοὺς πρώτους αἰῶνες, μὰ σιγὰ - σιγά, καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τῶν τειχῶν τοῦ Χάντακα, τὸ ἐγκατάλειψαν. Ἀρχικὰ ὑπαγότανε στὴν διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ Χάντακα, μὰ ἀργότερα ἔγινε ἕδρα Καστελανίας, ποὺ ὀνομάστηκε ἀπ' αὐτὸ Kastelania di Temene. Ἡ περιοχὴ εἶχε δοθεῖ σὰν φέουδο στὴν οἰκογένεια τῶν Κορνάρων καὶ τὸ 1597 παραχωρήθηκε στὸ Benetto Querini.

[9]) Τὸ παραθαλάσσιο Καστέλι Μυλοποτάμου ἦτανε στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Πάνορμου, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται καὶ Καστέλι Μυλοποτάμου. Ἡ ἵδρυσή του ἀποδίδεται στὸν κόμητα τῆς Μάλτας Enrico Pescatore, στὶς ἀρχὲς τοῦ 13 αἰώνα. Λείψανά του σώζονται καὶ σήμερα. Οἱ Τοῦρκοι τὸ λέγανε Ρουμελὶ Καστέλι.

[10]) Τὸ Καστέλι Ἁγ. Βασιλείου ἦτανε παλιὸ βυζαντινὸ Καστέλι, γνωστὸ μὲ τὴν ὀνομασία Κάτω Σύβριτος. Μὰ ὁ βενετσάνος Καστελάνος ἐγκαταστάθηκε στὸ χωριὸ Ἅγιος Βασίλειος κι ἀπὸ κεῖ πῆρε τὸ ὄνομα τὸ Καστέλι καὶ ἡ Καστελανία. Ἡ ἀκριβὴς θέση τοῦ Καστελιοῦ αὐτοῦ δὲν ἔχει καθοριστεῖ.

[11]) Ἐπίσης τὸ Καστέλι Ἀμαρίου ἦτανε βυζαντινό, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἀπάνω Σύβριτος. Βρισκότανε στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Θρόνος, ὅπου σώζονται ἐλάχιστα ἐρείπιά του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

Settia ha sotto di sè Castello uno che è il sottoscr(it)*to.*

Castel Gerapetra lontano da Sittia miglia 40: alla marina nella parte Australe[12].

La Canea hà sotto di se li sottoscr(it)*ti Castelli:*

Castel Apicorno al mar di tramontana al quanto eminente dalla marina all' incontro della fortezza della Suda et lontano dalla città della Canea circa miglia 15[13].

Castel Chissamo dalli antichi detto Chissamopoli posto alla marina per ponente lontano della città della Canea miglia 25: Ciò è tra Capo Spada e le Grabuse[14].

Ἡ Σητεία ἔχει στὴν περιφέρειά της ἕνα καστέλι, ποὺ εἶναι τὸ παρακάτω:

Καστέλι Γεράπετρας, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴ Σητεία μίλια 40, στὴν νότια παραλία[12].

Τὰ Χανιὰ ἔχουν στὴ περιφέρειά τους τὰ παρακάτω Καστέλια:

Καστέλι Ἀποκόρωνα, στὴ βορεινὴ θάλασσα, ἐπάνω σὲ ἐξέχον κάπως ὕψωμα τῆς ἀκτῆς, ἀπέναντι στὸ Φρούριο τῆς Σούδας, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Χανιῶν περίπου μίλια 15[13].

Καστέλι Κισάμου, ποὺ λεγότανε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Κισαμόπολη, παράλιο, πρὸς Δ, ἀπέχει ἀπὸ τὰ Χανιὰ μίλια 25. Τοῦτο εἶναι ἀνάμεσα στὸ ἀκρωτήρι Σπάθα καὶ τῆς Γραμπούσας[14].

---

[12]) Ἡ Σητεία εἶχε μιὰ καστελανία μόνο στὴν περιφέρειά της, τὴν Καστελανία τῆς Γεράπετρας. Τὸ Καστέλι τῆς Γεράπετρας ἔκτισαν οἱ Βενετοὶ πάνω στὰ ἐρείπια τῆς παλιᾶς μεγάλης πόλης Ἱεράπυτνας ὅπου καὶ σήμερα ἡ ὁμώνυμη κωμόπολη. Ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων τὸ 1647, οἱ ὁποῖοι τὸ ἐπιδιόρθωσαν.

[13]) Τὸ Καστέλι Ἀποκορώνου βρισκότανε κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καλύβες τῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας. Ἐλάχιστα ἐρείπιά του σώζονται. Τὸ ὄνομα ἔχει τὴν ἀρχή του στὸ ἀρχαῖο Ἱπποκορώνειον. (Βλ. καὶ Σ. Ξανθουδίδη, Ἐπαρχίαι καὶ Πόλεις τῆς Κρήτης, ΕΕΒΣ τόμ. Γ' (1926), σ. 56). Πότε κτίστηκε δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο. Βέβαιο ὅμως εἶναι πὼς ὑπῆρχε πρὶν τὸ 1303, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τῆς ἐποχῆς ὅτι ἔπαθε ζημιὲς ἀπὸ τὸ σεισμό. (Πρβλ. Gerola, Monumenti κλπ. I, σ. 207).

[14]) Εἶναι τὸ σημερινὸ Καστέλι Κισάμου, ποὺ διατηρεῖ ἐπίσης ἀκέραιο τὸ βενετσάνικο ὄνομά του, ὅπως καὶ τὸ Καστέλι Πεδιάδας. Τὰ σωζόμενα σήμερα ἐρείπιά του εἶναι στὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἔργο τῶν Τούρκων. Κτίστηκε πάνω στὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλης Κισάμου· πότε ὅμως δὲν εἶναι γνωστό. Πιθανὸν νὰ ἱδρύθηκε κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ γενοβέζο ἀρχιπειρατὴ Pescatore. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1595 τὸ κατάστρεψε σχεδὸν ὁλόκληρο καὶ μόνο τὸ 1635 ἐπισκευάστηκε ἀπὸ τὸν προβλεπτὴ Lorenzo Contarini. Ὅμως στὶς 24 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1646 ὁ καπετάνιος τῆς φρουρᾶς Giovanni Medici, λυποψύχησε κι' ἄνοιξε τὶς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

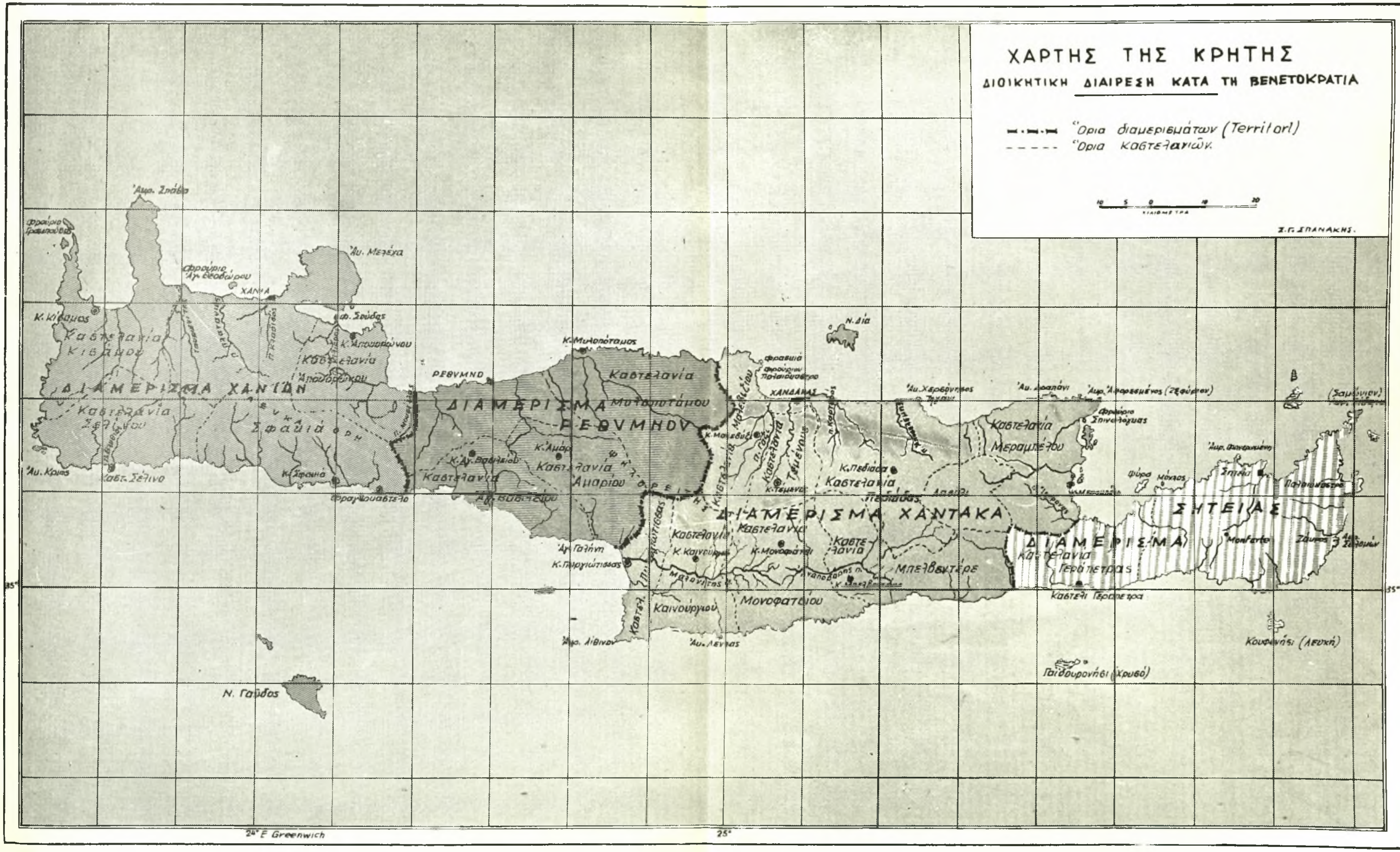

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ
Όρια διαμερισμάτων (Territori)
Όρια καστελανιών
ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ
Ζ.Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΧΑΝΙΩΝ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΧΑΝΤΑΚΑ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΣΗΤΕΙΑΣ
ΧΑΝΙΑ
ΡΕΘΥΜΝΟ
ΧΑΝΔΑΚΑΣ
Καστελανία Κισάμου
Καστελανία Σελίνου
Σφακιά
Καστελανία Αποκορώνου
Καστελανία Μυλοποτάμου
Καστελανία Αμαρίου
Καστελανία Πεδιάδας
Καστελανία Μεραμπέλου
Καστελανία Γεράπετρας
Καινουργίου
Μονοφατσίου
Μπελβεντέρε
Ν. Δία
Ν. Γαύδος
Γαϊδουρονήσι (Χρυσό)
Κουφονήσι (Λευκή)
24° E Greenwich
25°
35°

Σχέδια Φραγκ. Μπασιλικάτα. Museo Correr. Portolani No 44, Regno di Candia.
Εἰκ. 1 ἄνω Σχέδιο VII Καστέλι Μυλοποτάμου. — Εἰκ. 2 κάτω. Σχέδιο XI. Καστέλι Ἀποκορώνου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

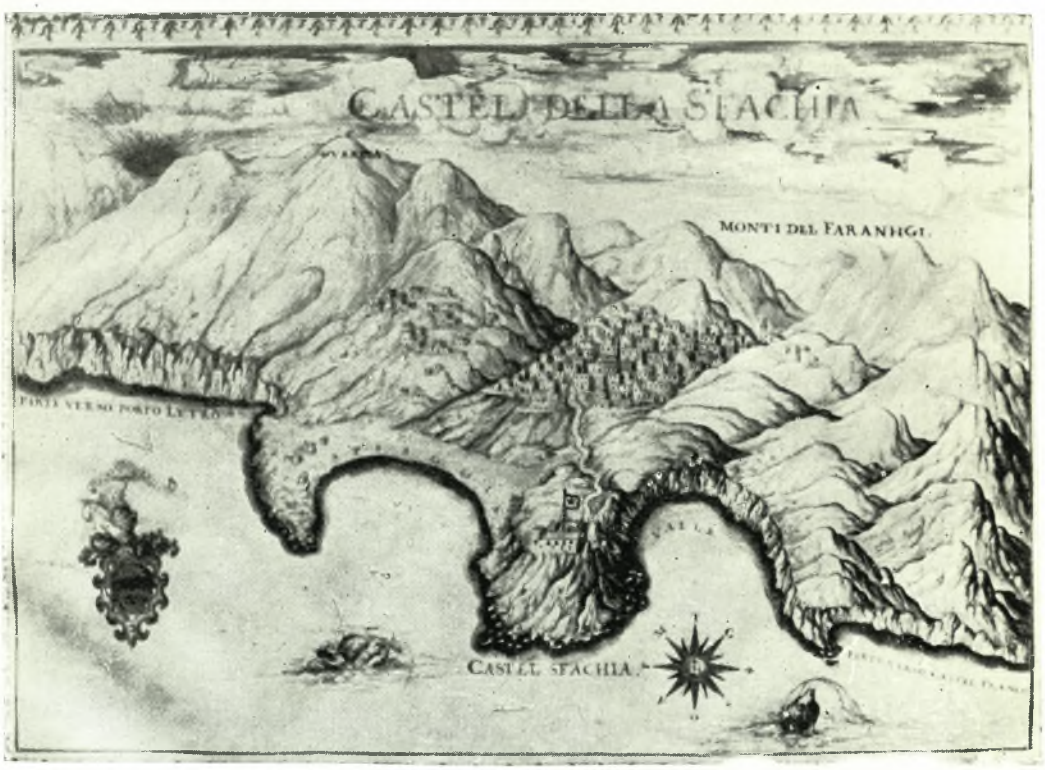

Σχέδια Φραγκ. Μπασιλικάτα. Museo Correr, Portolani No 44. Regno di Candia.
Εἰκ. 1 ἄνω. Σχέδιο XIX, Καστέλι Σελίνου. — Εἰκ. 2 κάτω. Σχέδιο XXI, Καστέλι τῶν Σφακίων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

Castel Selino al lito del mare nelle parti australi lontano dalla Canea miglia 50[15].

Castel S. Nichita al lito del mare nelle parti australi lontano dalla Canea miglia 40[16].

Castel della Sfacchià al mar d' ostro lontano della Canea miglia....[17] *le genti di questo Castello sono belicosi et uiuono in continue inimicitie il sito de d*(ett)*o loco è tutto grebanoso et ui deue huomini da spada al n*(umer)*o di 600 : e per tener in freno dette*

Καστέλι Σέλινο, παράλιο, στὴ νότια πλευρά, μακρυὰ ἀπὸ τὰ Χανιὰ μίλια 50[15].

Καστέλι Ἁγ. Νικήτα, στὴ νότια παραλία, μακρυὰ ἀπὸ τὰ Χανιὰ μίλια 40[16].

Καστέλι τῶν Σφακιῶν, στὴ νότια θάλασσα, μακρυὰ ἀπὸ τὰ Χανιὰ μίλια...[17]. *Οἱ κάτοικοι τοῦ Καστελιοῦ αὐτοῦ εἶναι φιλοπόλεμοι καὶ ζοῦν μέσα σὲ μιὰ συνεχῆ ἐχθρότητα μεταξύ των. Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι παντοῦ ἀνώμαλος, βραχώδης, καὶ πρέπει νὰ ἔχει ἄντρες γιὰ τὸ σπαθὶ 600. Γιὰ νὰ κρατεῖ σὲ πειθαρχία τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς στέλνεται*

πόρτες του στὸν καινούργιο κατακτητή. (Βλ. Gerola, Monumenti κλπ. ὅ. π. Ι. σ. 228).

[15]) Τὸ παραθαλάσσιο Καστέλι Σελίνου ἤτανε στὴ θέση τῆς σημερινῆς Παλιόχωρας Σελίνου. Τὸ Καστέλι Σελίνου ἱδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς τὸ 1279, ἀπὸ τὸ δούκα Marino Gradenigo μὲ σκοπὸ νὰ κρατεῖ εὐκολότερο στὴν ὑποταγή του τοὺς ἀνυπότακτους κατοίκους τῆς περιοχῆς, πάνω σ' ἕνα βραχῶδες ἀκρωτήρι, ὀνομαζόμενο Λισός. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται κατὰ τὸν Ξανθουδίδη (ὅ. π. σ. 60) στὸ γνωστὸ φυτὸ σέλινο, ποὺ φυτρώνει μόνο του στὴν περιοχή.

[16]) Τὸ Καστέλι τοῦ Ἁγ. Νικήτα εἶναι τὸ γνωστὸ Φραγκοκάστελο, δηλαδὴ Καστέλι τῶν Φράγκων (Βενετῶν), ὀνομασία ποὺ τοῦ δώσαν οἱ Σφακιανοὶ καὶ τὴν δέχτηκαν ἀργότερα οἱ Βενετοὶ μεταφράζοντάς την: Castelfranco. Τὸ ἀρχικό του ὄνομα τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικήτα, ποὺ ἤτανε ἐκεῖ, καὶ χτίστηκε, ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τῶν Φεουδαρχῶν τῶν Χανίων, γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τοὺς κουρσάρους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατες τῆς περιοχῆς. Στὸ φρούριο αὐτὸ ὀχυρώθηκε τὸ 1828 ὁ Χατζῆ Μιχάλης Νταλιάνης καὶ ὕστερα ἀπὸ λυσώδη μάχη μὲ τοὺς Τούρκους σκοτώθηκε μ' ὅλους τοὺς στρατιῶτες του καὶ χίλιους Τούρκους.

Τὸ φρούριο αὐτὸ δὲν εἶχε Καστελανία, ὅπως τὰ προηγούμενα.

[17]) Τὸ φρούριο τῶν Σφακιῶν ἤτανε ἀπὸ τὰ νεότερα φρούρια - ἕδρες διοίκησης. Ἐκεῖ εἶχε τὴν ἕδρα του ὁ Προβλεπτής, γιατὶ τὰ Σφακιὰ δὲν ἀποτελοῦσαν καστελανία. Ἡ οἰκοδόμησή του ἀνάγεται στὶς ἀρχὲς τοῦ 15 αἰώνα. Ἤτανε πάνω στὸ μικρὸ ἀκρωτήρι, νοτιὰ τῆς Χώρας Σφακίων. Στὸν κώδικα δὲν διακρίνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μιλίων. Ὁ Μπασιλικάτα (ὅ. π. Fo 42v) ἀναφέρει ὅτι ἀπέχει 35 μίλια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

genti ue si manda un | Proued(ito)r elleto dal Regg(imen)to della f 91r
Canea, et approbato dal Regg(imen)to di Candia et si muta ogni duo anni, li dui si manda Nobili Venetiani, et li altri duo nobili cretensi; ma però si manda sempre persone di consideratione per tener quelle genti quiete più che hà possibile.

la città di Candia hà sotto di se casali n(umer)o		*434*
la città della Canea hà sotto di se casali	*n°*	*240*
la città di Rettimo hà sotto di se casali	*n°*	*265*
la città di Settia hà sotto di se casali	*n°*	*90*
Sumano in tutto casali [18]	*n°*	*1029*

ἕνας Προβλεπτής, ποὺ ἐκλέγεται ἀπὸ τὴ διοίκηση τῶν Χανιῶν, ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Χάντακα, καὶ ἀντικαθίσταται κάθε δυὸ χρόνια. Τὴ μιὰ φορὰ στέλνεται εὐγενὴς Βενετσάνος καὶ τὴν ἄλλη εὐγενὴς Κρητικός. Ἀλλὰ πάντοτε στέλνονται πρόσωπα σοβαρὰ καὶ ἱκανὰ γιὰ νὰ κρατοῦν σὲ ἡσυχία, κατὰ τὸ δυνατό, τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα ἔχει στὴ δικαιοδοσία της χωριὰ	*434*
Ἡ πόλη τῶν Χανιῶν ἔχει στὴ δικαιοδοσία της χωριὰ	*240*
Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου ἔχει στὴ δικαιοδοσία της χωριὰ	*265*
Ἡ πόλη τῆς Σητείας ἔχει στὴ δικαιοδοσία της χωριὰ	*97*
Σύνολο χωριὰ [18]	*1029*

---

[18]) Κατὰ τὸν Καστροφύλακα (ὅ. π.):

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα εἶχε τὸ 1583				κατοίκους	13 625
» παπάδες					416
» ἑβραίους					950
Ἡ καστελανία Πεδιάδας	εἶχε χωριὰ	98		»	16 845
» » Μπελβεντέρε	» »	70		»	7 541
» » Μεραμπέλου	» »	20		»	9.486
» » Μονοφατσίου	» »	111		»	9 569
» » Τεμένους	» »	52		»	5.575
» » Μαλεβιζίου	» »	34		»	5.219
» » Καινούργιου	» »	58		»	9.362
» » Πυργιώτισσας	» »	22		»	2 438
Τὸ Λασίθι	εἶχε μετόχια	49		»	469
Σύνολα· μετόχια 49	χωριὰ	465		κάτοικοι	90 179
Ἡ Σητεία	εἶχε χωριὰ	53		»	13 523
Ἡ Καστελανία Γεράπετρας	» »	18		»	6.957
	παπάδες κλπ				1 841
	Σύνολα· χωριὰ	71		κάτοικοι	22.321
Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου εἶχε				κατοίκους	4.782

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

Nella Soprad(dett)*a Isola di Candia sono state fabricate dalla guerra in quà ciò è dall' anno 1571 : diuerse fortezze quale sono le sottoscritte.*

Primo il forte del porto della fraschia detto il Paglio castro fabricato l' anno 1572[19].

Στὸ νησὶ τοῦ Χάντακα κατασκευάστηκαν ἀπὸ τὸν πόλεμο κι ἐδῶ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἔτος 1571, διάφορα φρούρια, ποὺ εἶναι τὰ παρακάτω :

Πρῶτο εἶναι τὸ φρούριο τοῦ λιμανιοῦ τῶν Φρασκιῶν, τὸ λεγόμενο Παλιὸ Κάστρο, ποὺ οἰκοδομήθηκε τὸ ἔτος 1572[19].

Ἡ ἐπαρχία τοῦ Ρέθυμνου κατὰ τὸ Μπαλικάτα	εἶχε χωριὰ	80			
Ἡ Καστελανία τοῦ Ἀμαρίου	» »	58			
» » Ἁγ. Βασιλείου	» »	65			
» » Μυλοποτάμου	» »	72			
Δηλαδὴ συνολικὰ	» »	275	(ὁ Καστροφ. ἀναφέρει μόνο		268)
Ὁλόκληρο τὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυμνου μαζὶ μὲ τὴν πόλη, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ Καστροφύλακα εἶχε				κατοίκους	45 646
Τὸ Χανιὰ εἶχαν κατὰ τὸν Καστροφύλακα				»	7.500
Κατὰ τὸ Μπασιλικάτα ἡ διοικητικὴ περιφέρεια τῆς πόλης Χανιὰ (ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Κυδωνίας)	εἶχε χωριὰ	63			
Ἡ Καστελανία Ἀποκορώνου	» »	50			
» » Κισάμου	» »	118			
» » Σελίνου	» »	59			
Σύνολο	»	291	(Καστροφύλ.)	κάτοικοι	48.788

Ἀνακεφαλαίωση :

Διοίκηση τοῦ Χάντακα	χωριὰ	465		
μετόχια Λασιθίου		49	κάτοικοι	90.179
» Σητείας	χωριὰ	71	»	22.321
» Ρέθυμνου	»	275	»	45.646
» Χανιῶν	»	291	»	48 788
Βασίλειο τῆς Κρήτης	»	1.102	»	206.934

[19]) Στὴν ἴδια θέση τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία πόλη Κύταιον. (Πρβλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ κλπ. σ. 80). Ἀρχικά, φαίνεται, κτίστηκε ἐκεῖ τὸ φρούριο Παλαιόκαστρο ἀπὸ τὸ γενοβέζο Pescatore, ἀπὸ ὅπου καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κρήτη (πρβλ. Gerola, Monumenti κλπ. I, σ. 96). Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν ἐξυπηρετοῦσε κανένα σκοπὸ ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Ὅταν ὅμως ἄρχισε νὰ πλησιάζει ὁ κίνδυνος τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Κύπρου (1570), ἡ Βενετία ἀποφάσισε νὰ κατασκευάσει τὸ φρούριο αὐτὸ ἀπὸ τὰ θεμέλια γιὰ νὰ προστατέψει τὸ σπουδαῖο τότε λιμάνι τῶν Φρασκιῶν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

la fortezza della Suda sopra il scoglio detto fraronisi alla guardia del porto della Suda, et è chiamata la fortezza la Suda per il nome del porto per ess[ere] alla bocca di d(ett)*o porto*[20].

l' anno 1574: furono fabricati dui forti sopra il scoglio de Turlurù ouero Todorù, è hoggi d(ett)*o il scoglio di S. Todero*[21].

l' anno 1579 fù fabricata la fortezza de Spinalonga alla bocca del porto detto Spinalonga[22].

l' anno 1585 fù fabricata la fortezza delle Grabuse[23] *isola di Candia hà l' infrascritti fiumi principiando dalla parte di tramontana dal Capo dell' Isola da leuante uerso Candia. Un fiu-*

Τὸ φρούριο τῆς Σούδας, πάνω στὸ νησάκι ποὺ λέγεται Φραρονήσι, γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ λιμανιοῦ τῆς Σούδας, καὶ γι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ λιμανιοῦ ὀνομάστηκε Φρούριο τῆς Σούδας ἐπειδὴ εἶναι στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ αὐτοῦ[20].

Τὸ 1574 κατασκευάστηκαν δυὸ φρούρια πάνω στὸ βραχονήσι Τουρλουροῦ ἢ Θοδωροῦ, ποὺ λέγεται σήμερα τὸ βραχονήσι τοῦ Ἅγ. Θεόδωρου[21].

Τὸ ἔτος 1579 κατασκευάστηκε τὸ Φρούριο τῆς Σπιναλόγκας στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ ποὺ λέγεται Σπιναλόγκα[22].

Τὸ ἔτος 1585 κατασκευάστηκε τὸ φρούριο τῆς Γραμπούσας[23].

Ἡ νῆσος τοῦ Χάντακα ἔχει τοὺς παρακάτω ποταμούς, ἀρχίζοντας ἀπὸ βορρᾶ, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ ἄκρα τῆς νήσου πρὸς τὸ Χάντακα.

---

[20]) Τὸ νησάκι στὸ στόμιο τοῦ κόλπου τῆς Σούδας ὅπου κτίστηκε τὸ φρούριο λεγότανε πρὶν Φραρονήσι, δηλαδὴ νησὶ τῶν Φράρων (λατινων καλογήρων), ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἐκεῖ μονὴ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ὁπότε τὸ νησὶ ἦταν σκεπασμένο ἀπὸ ἐλαιῶνες.

Σκέψη γιὰ τὴν ὀχύρωση τῆς νησίδας ἔγινε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1500. Μὰ ἡ ἔναρξη τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων ἔγινε τὸ 1571.

[21]) Σχετικὰ μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ φρουρίου βλ. Gerola, Monumenti κλπ. I, σ. 633 κ. ἑξ.

[22]) Ἡ Σύγκλητος τῆς Βενετίας εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ὀχύρωση τῆς νησίδας Σπιναλόγκα ἀπὸ τὸ 1571. Πάνω στὴ νησίδα ὑπῆρχε παλαιότερα ἄλλο φρούριο, ποὺ τὰ θεμέλιά του φαινότανε πρὶν κτιστεῖ τὸ νέο.

[23]) Πρῶτος ὁ γνωστός μας Σοφιανὸς Εὐδαιμονογιάννης (πρβλ. Μνημεῖα Κρητ. Ἱστορίας, Ἡράκλειο 1953, τόμ. III, σ. 48) ἔκανε τὴν πρόταση νὰ ὀχυρωθεῖ ἡ Γραμποῦσα τὸ 1579 (πρβλ. Gerola, Monumenti κλπ. I, σ. 614). Ἡ Γερουσία τῆς Βενετίας, τὸ 1583, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ σχέδια καὶ προϋπολογισμοὺς τοῦ τότε Capitano Giovanni Mocenigo, ἀποφάσισε νὰ γίνει τὸ φρούριο καὶ τὸ 1584 ἔγινε ἔναρξη τῶν ἔργων ἀπὸ τὸν Γεν. Προβλεπτὴ Alvise Grimani.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

me lontano dal Castel mirabello c(irc)*a miglia dieci detto Istrona.*

....['Ακολουθεῖ ἡ ἀπερρίθμηση μερικῶν ποταμῶν καὶ ἀπογραφή].

| ...*Descritione delle anime di tutto il Reggim*(en)*to di Can-* f 92r
dia fatta dopo che cesso il contaggio che fù l' anno 1592.

P(ri)*ma la città di Candia con il suo territorio hà l'infrasc*(ri)*te anime.*

Huomeni da fattioni	*n°*	*26487*
Femine	*n°*	*22345*
Puti	*n°*	*19636*
Vecchi	*n°*	*17607*
	n°	*86075*

la città della Canea con il suo terr(itori)*o ha l' inf*(ascrit)*te anime:*

Huomeni da fattioni	*n°*	*15908*
Femine	*n°*	*16220*
Putti . . . . . , . . .	*n°*	*14655*
Vecchi	*n°*	*2858*
	n°	*49641*

Ἕνα ποταμὸ μακρυὰ ἀπὸ τὸ Καστέλι Μεραμπέλο περίπου δέκα μίλια, ποὺ λέγεται Ἴστρωνας...

(ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῶν σπουδαιοτέρων ποταμῶν. Ὕστερα ἀπ' αὐτὴ ἀκολουθεῖ ἡ ἀπογραφή).

Ἀπογραφὴ ὅλων τῶν ψυχῶν τῆς Κρήτης ποὺ ἔγινε ὅταν ἔπαψε ἡ ἐπιδημία τῆς πανούκλας τοῦ ἔτους 1592. Πρῶτα ἡ πόλη τοῦ Χάντακα μὲ τὴν περιφέρειά της ἔχει τὶς παρακάτω ψυχές:

Ἄντρες γιὰ δουλειὰ	*ἀριθ.*	*26487*
Γυναῖκες	»	*22345*
Παιδιὰ	»	*19636*
Γέροι	»	*17607*
	»	*86075*

Ἡ πόλη τῶν Χανιῶν μὲ τὴν περιφέρειά της ἔχει τὶς παρακάτω ψυχές:

Ἄντρες γιὰ δουλειὰ	*ἀριθ.*	*15908*
Γυναῖκες	»	*16220*
Παιδιὰ	»	*14655*
Γέροι	»	*2858*
	»	*49641*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37

la città di Rettimo con il suo terr(itori)*o ha l' infrasc*(rit)*te Anime:*

Huomeni da fattioni	*nº*	*16186*
Femine	*nº*	*20689*
Putti	*nº*	*10984*
Vecchi	*nº*	*2735*
	nº	*50594*

la città di Settia con il suo terr(itori)*o hà l' infrasc*(rit)*te anime:*

Huomeni da fattioni	*nº*	*4628*
Inutili ciò è putti, uecchi e femine	*nº*	*12135*
Done nº 5010: putti nº 4600: Vecchi 2525: . .	*nº*	*16813*
Si che in dette quattro città del Regno sono anime.	*nº*	*203123*

Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου μὲ τὴν περιφέρειά της ἔχει τὶς παρακάτω ψυχές:

Ἄντρες γιὰ δουλειὰ	*ἀριθ.*	*16186*
Γυναῖκες	»	*20689*
Παιδιὰ	»	*10984*
Γέροι	»	*2735*
	»	*50594*

Ἡ πόλη τῆς Σητείας μὲ τὴν περιφέρειά της ἔχει τὶς παρακάτω ψυχές:

Ἄντρες γιὰ δουλειὰ	*ἀριθ.*	*4628*
Ὄχι ἱκανοί: δηλαδὴ παιδιά, γέροι καὶ γυναῖκες . .	»	*12135*
	»	*16813*
Ἔτσι στὶς 4 αὐτὲς πόλεις τοῦ Βασιλείου εἶναι ψυχὲς .	*ἀριθ.*	*203123*

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 09:56:54 EEST - 13.59.31.37